

ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องเทวดาในคัมภีร์จักกวางพทีปนี An Analytical Study of The concept of Deities in the Cakkavaladipani Scripture

พระจักรกฤษณ์ ธีรธมโม

Phra Jukkrit Teeradhammo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1.เพื่อศึกษาวิเคราะห์เทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2.เพื่อศึกษาวิเคราะห์เทวดาในคัมภีร์จักกวางพทีปนี และ 3.เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลเรื่องเทวดาที่มีต่อสังคมล้านนาไทย โดยศึกษาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และคัมภีร์จักกวางพทีปนี

ผลจากการวิจัยพบว่า คัมภีร์จักกวางพทีปนีได้ระบุถึงแนวความคิดกับเทวดา ในลักษณะพรรณนา และได้รับอิทธิพลอย่างมากจากคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสบางเล่ม กล่าวถึงเทวดาตามนัยแห่งข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ผิดกันแต่ว่า ในคัมภีร์จักกวางพทีปนีนั้นค่อนข้างจะพิสดารมากกว่าที่เป็นเช่นนี้เพราะ ผู้แต่ง พระสิริมังคลาจารย์มีจุดประสงค์เพื่อที่จะให้ผู้ที่ศึกษาตามรับรู้ ความเพลิดเพลิน ความสนใจ ของความเป็นเทวดา คัมภีร์จักกวางพทีปนีได้กล่าวถึงเทวดาไว้เป็นลำดับๆจำนวนมากมาย พระพุทธศาสนาให้การยอมรับว่า เทวดามีอยู่จริง เทวดาเป็นผู้วิเศษในตัว คือ มีกายทิพย์ มีรัศมีงดงาม มีอายุยืน มีอาหารทิพย์ และเป็นประชากรของสวรรค์เล่นสนุกสนานด้วยกามคุณ 5 และด้วยคุณวิเศษด้วยฌาน และอภิญญาเป็นต้น เทวดามาจากมนุษย์ คือ มนุษย์มีพฤติกรรมสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ ทำให้เกิดเป็นเทวดาได้ โดยปฏิบัติในหลัก บุญกิริยาวัตถุ 3 บุญกิริยาวัตถุ 10 สัมปทา 5 วัตรบท 7 และหลักเทวธรรม หลักปฏิบัติเหล่านี้ เป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติตามและดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท คือ ตายแล้วไปเกิดบนสวรรค์แต่ละชั้นตามบุญกุศลที่บำเพ็ญไว้

ในทางสังคมล้านนาไทย มีความเชื่อของเทวดามากทีเดียว มีอิทธิพลด้านวรรณกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และพิธีกรรมซึ่งแสดงออกให้เห็นว่ารูปแบบต่างๆทั้งที่เป็นเรื่องราว และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเทวดาที่ปรากฏตามสิ่งปลูกสร้าง ตรา

สัญลักษณ์ สถานที่ และโดยเฉพาะในเรื่องจิตใจของคนในสังคมที่มีความเชื่ออย่างแน่นแฟ้น มีความผูกพัน กับพระพุทธศาสนาตลอดมา พร้อมกันนั้นก็คือ ความเชื่อเรื่องเทวดา บาบ บุญคุณโทษ ประโยชน์ และมิใช่ประโยชน์ จึงทำให้สังคมล้านนาและสังคมไทยในปัจจุบันมี วัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนเอง เพราะคติความเชื่อ เรื่องเทวดาได้ ก่อให้เกิดความเชื่อมโยง ทางศีลธรรมระหว่าง เทวดา กับมนุษย์ ได้อย่างผสมกลมกลืนอย่าง เหนียวแน่น ฉะนั้น คติความเชื่อดังกล่าวอาจก่อให้เกิดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตที่ดีงามของไทยที่สืบมาจากเทวดาอีกมากมาย โดยเฉพาะการอาศัยทาง คัมภีร์ทาง พระพุทธศาสนา, จักรกวาททีปนี ที่กล่าวถึงเรื่องเทวดา อันเป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดพิธีกรรม ที่ทรงคุณค่ายิ่งแก่สังคมไทยเราตลอดมา

คำสำคัญ: ศึกษาวิเคราะห์; เทวดาในคัมภีร์จักรกวาททีปนี

Abstract

This thesis has three purposes. The first is an analytical study of the deities in Theravada Buddhist scriptures. The second is an analytical study of the deities in the Cakkavaladipani scripture. The third is an analytical study of the influences of deities on the Lanna Thai society by studying theravada buddhist scriptures and Cakkavaladipani scripture.

The results from this research find that Cakkavaladipani mentions the concepts of deities in the way of description and it has a strong influence from the commentator, sub-commentator and the other Buddhist works. These commentators mentioned deities by the way of the information that exists in the Buddhist scriptures. In Cakkavaladipani, there is a unique way and understanding that is different from the buddhist scripture. It is by this way because of Phrasiri-mangalachariya, the author of Cakkavaladipani. He had the purpose of teaching students to know about both rejoicing and sadness of deities. It systematically discusses many aspects about deities. Buddhism accepts the existence and excellence of deities. It is stated that the deities have a special body that has radiance in itself. Their lifespan is long. They have special nutrition that allows

them to have a long life. They are the citizens of the heaven. They enjoy sensual pleasures by the five senses which are eyes, ears, nose, tongue and body.

They also enjoy supernatural power of knowing and extra-ordinary knowing. Deities come from human beings who have good behavior by body, speech and mind. These good actions are the causes of being born as deities. There are three ways of making merit in the first section, ten ways of making merit in the second section, five ways of readiness, seven ways of goodness, and two ways to exist for deities which are very beneficial for those who follow them, and using them for good living. They live with mindfulness. After they die, they will be born in a heaven that has many levels in accordance with the merits done well. In Lanna Thai, there are more beliefs about deities. Deities have significance influence on literature, architecture, statue, drawing, and ritualism that reflects all the different forms, including the stories and things dealing with deities. These influences appear in the design of buildings, signs, symbols and places. This influence is especially an issue of mind for people in society that have the strong belief related with Buddhism.

On other hand, the belief in deities, demerit, merit, goodness, badness, advance and retreat allows Lanna society and Thai society at present allowing the culture and tradition which shows their identity. The belief of deities Allows the relationship between human beings and deities to exist in a fit and firm way. Therefore, such belief may be the cause of current culture, tradition, norm and a good way of life of Thais. In brief, Buddhism and Cakkavaladipani scripture which mentions deities are the root cause of the origination of valuable ritualism for Thai society until now.

Keywords: An Analytical Study; Deities in the Cakkavladipani

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาของมนุษย์ที่เกิดขึ้นจากความกลัวต่อการประสบกับภัยพิบัติต่างๆ ทำให้มนุษย์แสวงหาสิ่งที่พึงจนเกิดแนวความคิดที่เชื่อว่าอาจมีอำนาจลึกลับในธรรมชาติบางอย่าง ที่

สามารถดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้มนุษย์พบกับความสุขความทุกข์ได้ สิ่งนั้นสมมติว่าเป็นเทพเจ้าหรือเทวดา ซึ่งอยู่ในภพภูมิแยกต่างหากจากมนุษย์ ไม่ใช่มนุษย์หรือเป็น “อมนุษย์” ประเภทหนึ่ง ได้มีที่อยู่สูงขึ้นไปตามความเชื่อของในแต่ละศาสนา แต่ไม่ว่าจะกล่าวถึงศาสนาไหน ๆ ในโลกก็เชื่อว่า “เทวดา” เป็นภพภูมิที่ดีและมีความสุขด้วยกันทั้งนั้น

ในสมัยโบราณนั้นทั้งในกรีก โรมัน ในแผ่นดินที่เป็นจุดกำเนิดอารยธรรมโบราณนั้น ล้วนนับถือเทพเจ้าหรือเทวดามาก่อนแทบทั้งสิ้น มีพิธีกรรมมากมายในการบรวงสรวงเทพเจ้าเหล่านี้ เพื่อให้เหล่าเทพเจ้าโปรดดลบันดาลให้เกิดเรื่องที่ดีต่อชีวิต เทพเจ้าที่เป็นรู้จักกันดี อาทิเช่น เทพโอลิมปัส (The Olympians, Major gods) เป็นเทพที่อาศัยบนยอดเขาโอลิมปัส (Olympus) เทพเจ้าวีนิส เทพเจ้าโฟไซด์อน (Phosidon) ฯลฯ (สายสุวรรณ, 2533: 11)

ยุคต่อมาในศาสนาคริสต์ โดยเฉพาะผู้นับถือในนิกายโรมันคาทอลิก นั้นยังเชื่อว่า เทวดามีจริงและในแต่ละองค์นั้นทำหน้าที่ต่าง ๆ กันเพื่อความสงบสุขของโลกและเหล่ามวลมนุษย์ โดยได้แบ่งลำดับชั้นของเหล่าเทวดาเหล่านี้ไว้ 3 ชั้น คือ ชั้นเอก ชั้นโทและชั้นตรี ในแต่ละชั้นก็มีอีก 3 คณะที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ กัน มียศต่าง ๆ กันถึง 9 ลำดับ ซึ่งเรียกรวม ๆ ว่า “เทวัญ” ในพระคัมภีร์ไบเบิลซึ่งถือว่ามาจากพระวาระของพระเจ้า นั้น มีการกล่าวถึงเทวดามากมาย อยู่ในฐานะ “ทูตสวรรค์” หรือ “นักบุญ” ซึ่งมีทั้งในเพศชายและสตรี ในศาสนาฮินดูนั้น เรื่องของปวงเทพเทวาหรือเทวดานั้นมีมากมายจนนับไม่ถ้วน และมีการกล่าวถึงอำนาจและอิทธิฤทธิ์ไว้มากมาย เพราะเป็นศาสนาพหุเทวนิยม เทวดาคือแก่นหลักของศาสนา เทวดาทุกองค์ได้รับการยกย่องในฐานะเทพเจ้า เป็นอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีอิทธิพลเหนือมนุษย์สามารถดลบันดาลทุกสิ่งให้เกิดขึ้นได้ (ประจักษ์ ประภาพิตยากร, 2529: 1 - 12) ทางศาสนาพุทธนั้นเห็นความแตกต่างอย่างสิ้นเชิง เพราะเชื่อว่า ทุกคนนั้นมีชีวิตหรือการจะได้ดีหรือชั่ว สุขหรือทุกข์ หรือมีภัยจากนั้นไม่ได้มาจากปวงเทพเทวา หรืออำนาจของใครทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นเทวดาพระเจ้า เทพเจ้าหรืออำนาจเหนือธรรมชาติใด ๆ แต่มาจากการกระทำของมนุษย์เองทั้งสิ้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2544: 45 - 85) แต่ในศาสนาพุทธมิได้ปฏิเสธการมีอยู่จริงของเทวดา แต่ได้วางท่านไว้ในอีกตำแหน่งหนึ่ง เพราะ เทวดาเป็นส่วนเติมเต็มความสมบูรณ์ในความเชื่อทางศาสนา หรืออย่างน้อยที่สุด ในความเชื่อความเข้าใจของพุทธศาสนิกชนบางหมู่เหล่า เทวดาก็เป็นตัวอย่างที่ดีของ “รางวัล” ที่จะพึงตอบแทนให้แก่ผลกรรมดีที่พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติไปซึ่งเป็นไปตามกฎแห่งกรรม ทำดีต้องได้ดี ทำชั่วต้องได้ชั่ว ซึ่งเชื่อกันว่าคนใดได้สร้างกรรมดีมีพลังบุญมากพอ เมื่อตายไปแล้วจะได้ไปอยู่ในภพภูมิที่ดีเมื่อเปรียบเทียบกับทางตะวันตก คำว่าเทวดาก็ไม่แตกต่างกันเท่าไร เช่น นักปรัชญาจิตนิยมตั้งแต่พลาโตเป็นต้นมา ถือว่าสิ่ง

ที่ปรากฏเป็นสิ่งมายาถือเป็นภาระหน้าที่ของอภิปรัชญาที่จะต้องสืบค้นหาความจริง ว่ามีหรือไม่เพียงใด เช่น เรื่องนามธรรมทั้งหลาย ผีสาง เทวดา นรก สวรรค์ชาติหน้า ฯลฯ อภิปรัชญามีหน้าที่สืบค้นหา อันติมัจจะ (Ultimate Truth) คือความจริงที่สิ้นสุด ซึ่งอยู่เหนือความจริงที่ปรากฏแก่ประสาทสัมผัสอันติมัจจะ เรียกอย่างหนึ่งว่า “สัจภาวะ” (Reality; Truth) คือสิ่งที่เราเข้าใจมันตรงตามสภาพที่เป็นจริงของมันหลังจากที่เราได้ขจัดความหลงผิดทั้งปวงออกไปหมดแล้ว เป็นอันว่า อภิปรัชญา มุ่งศึกษากฎเกณฑ์ขั้นสูงสุดของสิ่งทั้งหลายซึ่งไม่สามารถรู้ได้หรือทดสอบได้ด้วยประสาทสัมผัส ต้องอาศัยวิธีการใช้เหตุผลคาดคะเนเท่านั้น (Speculative reason) เทวาคือการพยายามตอบปัญหาเกี่ยวกับแก่นแท้หรือความเป็นจริงของสรรพสิ่งทั้งปวง รวมทั้งกระบวนการของความเป็นไปของมันซึ่งได้แก่ การศึกษาเกี่ยวกับโลก ภพภูมิ เทวตา ชีวิต สสาร จิต ธรรมชาติ และเอกภพเอง หรือสิ่งอื่นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้

อภิปรัชญาศึกษาค้นคว้าถึง สัจธรรมหรือความเป็นจริงของภพภูมิในเอกภพ หรือความเป็นจริงของทุกสิ่งทุกอย่างบรรดาที่มีอยู่ไม่ว่าสิ่งที่มีอยู่นั้นจะอยู่ในรูปของพลังงานหรือสสารก็ตาม เห็นได้ สัมผัสได้หรือไม่ก็ตามอภิปรัชญา เป็นปรัชญาที่เป็นแม่บทพื้นฐานที่สุด เป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยความจริง ศึกษาถึงความแท้จริงว่าอะไรเป็นอะไร ปัญหาเรื่องความจริงแท้ของสิ่งต่างๆ ในเอกภพกล่าวถึงภพภูมิของเทวตาและกระบวนการของสิ่งเหล่านั้น อภิปรัชญาเป็นสาขาที่ตอบปัญหาเกี่ยวกับความแท้จริงของสิ่งต่างๆ ในภพภูมิว่าเป็นอย่างไร เป็นการแสวงหาความจริงพื้นฐาน หรือความจริงอันติมะ (Ultimate reality) คือความจริงสูงสุดซึ่งเป็นแก่นแท้หรือเบื้องหลังสิ่งต่างๆ เพื่อหาความมีอยู่ทั้งสังคมตะวันตกและตะวันออกซึ่งมองเทวตาในรูปลักษณะความเชื่อเป็นนามธรรมดังเช่นเรื่องเทวตาที่จะได้ทำการศึกษาวิจัยในที่นี้ต่อไป คัมภีร์จักกาวทตปิฎกได้อธิบายเรื่องจักรวาล จากคำว่า ทิปปิ มาจาก ทิป ธาตุ แปลว่า ส่องสว่าง แสดงให้เห็น อธิบาย สำเร็จรูปเป็น ทิปปิ แปลว่า การอธิบาย อรรถาธิบาย เนื้อเรื่อง จักกาวทตปิฎกเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมและอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับจักรวาลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา อนุฎีกา โยชนา และปกรณ์ต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 6 กัณฑ์ ได้แก่ การชี้แจงเรื่องจักรวาล, การชี้แจงเรื่องภูเข, การชี้แจงเรื่องชลาลัย, การชี้แจงเรื่องทวีป, การชี้แจงเรื่องภูมิ, การวินิจฉัยเรื่องปภินคกะแต่ในกรณีนี้จะได้อธิบายในเรื่องภูมิเทวตาในคัมภีร์จักกาวทตปิฎก ให้ความหมายของคำว่า “เทวภูมิ” ชื่อว่า “เทวะ” เพราะเล่นด้วยกามคุณ 5 หรือฤทธิ์พิเศษนานาชนิดเล่นด้วยอานุภาพของตนมีความรุ่งเรืองสว่างไสวดำเนินไปในอากาศ เป็นที่มนุษย์ยึดถือเอาว่าเป็นที่พึ่งแก่การสรรเสริญ ชื่อว่า “เทวะ” เพราะเพลิดเพลินเล่นด้วยกามคุณหรืออยู่ในกามคุณ เป็นผู้รุ่งเรืองด้วยอานุภาพแห่งบุญที่กระทำไว้ จะไปไหนก็ดังตามมีความโดดเด่นจะปรารถนาสิ่ง

ใดก็ได้สมดังปรารถนาทุกประการ ดังนั้นความบันเทิงด้วยกามสุขของเทวดานี้ จึงเป็นความหมายตามรูปศัพท์ของคำว่า “ เทวดา ” ที่แปลว่าการเล่นได้ให้ความหมายว่าเป็นคำใช้เรียกชาวสวรรค์ที่มีกำเนิดเป็นโอปปาติกะ คือการเกิดด้วยการผุดขึ้นทันทีโดยอาศัยอำนาจแห่งกรรมดีที่เคยทำไว้เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานเป็นต้น อนึ่ง พระสิริมงคลอาจารย์ได้รจนาจักกวาททีปนี ซึ่งเรื่องนี้ท่านได้ผูกโครงเรื่องขึ้นก่อน โดยแบ่งเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับจักรวาลออกเป็นตอน ๆ จากนั้นก็อธิบายเรื่องราวตอนนั้น ๆ อย่างละเอียดลออ โดยอ้างหลักฐานจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่าง ๆ มาประกอบ รจนาเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2063 กล่าวถึงเรื่องราวในจักรวาลหรือโลกธาตุ พรรณนาถึงภูมิที่เกิดของสัตว์ทั้งหลาย อาหารของสัตว์ ภูเขา แม่น้ำ เทวดา อสูร ฯลฯ เช่น ภูมิเทวดา คือเทวดาที่อยู่บนพื้นดินและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทรงคุณประโยชน์ต่าง ๆ อากาศเทวดา กล่าวถึงเทพที่สถิตอยู่ในอากาศ ในระดับที่ต่ำกว่าชั้นจาตุมหาราชิก มหเสถียรเทวดา กล่าวถึง เทวดาที่สูงศักดิ์ต่าง ๆ ในฉกามาวจรเทวโลก พรหม กล่าวถึง พรหมต่างๆ ในพรหมโลก ฯลฯ เป็นต้น (พระสิริมงคลอาจารย์, 2523: 439 - 444)

คัมภีร์จักกวาททีปนี เป็นวรรณกรรมที่สำคัญเพื่อแสดงถึงเรื่องภพภูมิ ภูมิเทวดา คือ เทวดาที่อยู่บนพื้นดินและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือทรงคุณประโยชน์ต่าง ๆ อากาศเทวดา กล่าวถึงเทพที่สถิตอยู่ในอากาศ แต่อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าชั้นจาตุมหาราชิก มหเสถียรเทวดา กล่าวถึง เทวดาที่สูงศักดิ์ต่าง ๆ ใน ฉกามาวจรเทวโลก พรหม กล่าวถึง พรหมต่างๆ ในพรหมโลก นอกจากนี้ยังได้พรรณนา หรือวินิจฉัยเบ็ดเตล็ด ประกอบด้วย เรื่องอายุ อาหาร การคำนวณภูมิ เรื่องต้นไม้ เรื่องโลก โลกธาตุ และเรื่องความไม่มีที่สิ้นสุด ตลอดจนคำศัพท์ต่างๆ ก็ได้อธิบายไว้ เช่น ชันธโลก ธาตุโลก อายตนโลก วิบัติภวโลก ฯลฯ จักกวาททีปนีมีเนื้อหาสาระทางวรรณกรรมที่เป็นระบบสำหรับวิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรมทางสังคมล้านนา โดยแสดงขอบข่ายและเนื้อหาของหลักธรรมในภพภูมิต่าง ๆ อย่างละเอียดด้วยวิธีการบรรยายโวหารเทศนาโวหาร สาธกโวหาร และอุปมาโวหาร มุ่งให้เกิดความรู้เข้าใจเนื้อหาของหลักธรรมในคัมภีร์จักกวาททีปนีได้ง่ายขึ้น กระตุ้นให้เกิดศักยภาพในการพัฒนาชีวิตให้ก้าวหน้าขึ้นได้ตั้งแต่วัยพื้นฐานคือการดำรงชีพตามสภาวะการณ์ของระบบสังคมจนถึงระดับสูงคือภาวะที่จิตปลอดกิเลสไร้มลทินถึงคติสวรรค์ก็เป็นได้

นอกจากนี้ผลงานของพระสิริมงคลอาจารย์ยังสะท้อนให้เห็นความสนใจของชาวล้านนา ซึ่งมีความเชื่อเรื่องเทวดาและภพภูมิ เป็นประเพณีวัฒนธรรมที่ได้ปลูกฝังสืบสานกันมาจนเป็นวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจและมีความประสงค์ ที่จะศึกษาเทวดาภาวะในคัมภีร์จักกวาททีปนีนี้ เพราะคัมภีร์จักกวาททีปนี พระสิริมงคลอาจารย์ได้รจนา

ขึ้น ทั้งด้านภาษาวรรณคดีเพราะคัมภีร์จักรวาลที่นี้ได้กล่าวถึงโลก จักรวาล มนุษย์ เทวดาเมื่อพิจารณาถึงคติความเชื่อเรื่องเทวดาก่อให้เกิดความเชื่อมโยงทางศีลธรรมระหว่างเทวดากับมนุษย์ได้อย่างผสมผสานกลมกลืน คติความเชื่อดังกล่าวจึงก่อให้เกิดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและมุมมองทางด้านอภิปรัชญา (วิชา สุธีวคุปต์, 2546) วิถีชีวิตที่ต้งามของไทยที่สืบเนื่องมาจากเทวดาอีกมากมาย โดยอาศัยคัมภีร์จักรวาลที่ปนี ที่มีการกล่าวถึงเรื่องเทวดาอันเป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดคุณค่าแก่สังคมไทยตลอดมา เพราะฉะนั้นการศึกษาเรื่องเทวดาจาก คัมภีร์จักรวาลที่ปนีจึงน่าจะทราบถึงเรื่องเทวดาอันปรากฏอยู่ในคัมภีร์จักรวาลที่ปนีเป็นอย่างมาก จึงจะได้ทำการวิจัยต่อไป ตามความเป็นจริงมากที่สุด และเมื่อทราบถึงเทวดาแต่ละองค์แล้วก็จะได้มีท่าทีที่ถูกต้องต่อเทวดาต่างๆโดยให้สอดคล้องกับหลักคำสอนในพุทธปรัชญาและแนวคิดนักปรัชญาทางตะวันตกและตะวันออกต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องเทวดาในคัมภีร์จักรวาลที่ปนี
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลเรื่องเทวดาที่มีต่อวัฒนธรรมประเพณีล้านนาไทย

ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งจะศึกษาเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาทและคติความเชื่อเรื่องเทวดาในคัมภีร์จักรวาลที่ปนีที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม ประเพณี ของสังคมล้านนาไทย โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์จักรวาลที่ปนี และเอกสารงานวิจัยชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้อง เช่น เรื่อง โลกที่ปรกสาร, โลกบัญญัติเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมและอธิบายเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับจักรวาลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา โยชนา ปกรณ์ต่างๆ และคัมภีร์โลกศาสตร์เป็นต้นที่มีแนวคิดเรื่องเทวดาในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาทและคติความเชื่อเรื่องเทวดาในคัมภีร์จักรวาลที่ปนี ที่มีอิทธิพลต่อประเพณีวัฒนธรรมสังคมล้านนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการศึกษาวิจัยดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส

2. ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ คัมภีร์จกกวาททีปนี ตำราวิชาการด้านพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งหนังสือ บทความ นิตยสารเอกสาร และงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง

3. รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร นำมาวิเคราะห์ เรียบเรียง สรุปแบบเสนอผลการวิจัย

สรุปผลงานวิจัย

การศึกษาวិเคราะห์เรื่องเทวดาในคัมภีร์จกกวาททีปนีดังกล่าวมา มีเนื้อหาสาระพอสรุปได้ว่า เทวดาในคัมภีร์จกกวาททีปนี ซึ่งอธิบายตามความหมายของศัพท์ เทวะ คือ เล่นด้วยเบญจกามคุณห้า หรือด้วยอิทธิพิเศษ มีประการต่างๆ และในความหมาย ของทิวธาตุ เป็นไปในอรรถว่า กีฬา วิชิติงสา พวยหาร ขุดี ทุดิ กันติ คติ สันติ กีฬาก็หมายถึง พอใจ สนุกสนานในการเล่น บรรดา อรรถ 8 อย่างนี้ ว่าด้วย กีฬา เท่านั้นใช้ได้เฉพาะสมมติเทพ เทวดาที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์จกกวาท พระสิริมงคลอาจารย์ ผู้ได้รจนาขึ้น ก็เพื่อให้เห็นความสำคัญในภพภูมินี้ มีลักษณะอย่างไร ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์จกกวาททีปนี ไม่ได้ถกเถียงกันเลยว่า เทวดา มีจริงหรือไม่ ? ตั้งอยู่ที่ไหน ? แต่เป็นการกล่าวถึงข้อเท็จจริงที่สำคัญ คือ ท่านที่กล่าวถึง ภพภูมิเทวดาเหล่านั้น ส่วนมากเป็นพระอริยะบุคคลมีญาณพิเศษ สามารถที่จะจัดทำสิ่งต่างๆ ที่เหนือวิสัยของปุถุชนผู้มีกิเลสทั้งหลายได้ การศึกษาเรื่องเทวดาจึงเป็นข้อเท็จจริงที่ประจักษ์ชัดแก่ท่านเหล่านั้น

ในคัมภีร์โลกศาสตร์ เช่น คัมภีร์จกกวาททีปนี ผู้รจนาได้รับอิทธิพลอย่างมากจาก คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปรวิเสส บางเล่มและเทวดาในคัมภีร์จกกวาททีปนี ฯลฯ ก่อนข้างจะพิสดารมากกว่า ที่เป็นเช่นนี้ เพราะผู้แต่ง มีจุดประสงค์ที่จะให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้ ความเพลิดเพลิน ความเลื่อมใส และความสดใจ ในข้อเท็จจริง ในวรรณกรรมพุทธศาสนา ยุคปัจจุบันกลับมีการนำเสนอในเรื่องภูมิของเทวดา ที่แตกต่างออกไป บางทีชนะเป็นไปในลักษณะไม่ค่อยเห็นด้วยกับข้อเท็จจริงที่ว่า ภูมิเทวดา หรือสวรรค์ คือสถานที่ซึ่งเป็นโลกของเทวดา บางทีชนะ เป็นไปในทำนองเห็นด้วยและยังอธิบายเพิ่มเติมในบางประเด็น กำหนดแน่นอนว่า ภูมิเทวดาไม่ได้อยู่บนฟ้าอย่างที่เราเข้าใจ ภูมิเทวดาหรือที่เรียกว่าสวรรค์ คือโลกทิพย์ ซึ่งซ้อนกันอยู่ในโลกมนุษย์นี้เอง บางทีชนะก็กำหนดว่า ภูมิเทวดาอยู่บนฟ้าสูงเหนือพื้นแผ่นดินนี้ขึ้นไปในปัจจุบัน วิชาการ แต่ละสาขาเจริญรุดหน้าอย่างมาก ในขณะที่ภูมิเทวดายังเป็นเพียงแต่ข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ ไม่เคยประจักษ์แก่สามัญชนทั่วไป แม้จะมีบุคคลกล่าวอ้างเสมอว่าตัวเองตายแล้วไปเที่ยวเมืองภูมิสวรรค์ภูมินรกมาแล้ว แต่ก็ยังเป็นประสบการณ์เฉพาะตัว

คนที่ไม่ประสบด้วยตัวเอง ย่อมไม่เชื่อตามเป็นส่วนมาก มีส่วนน้อยเท่านั้น ที่เชื่อตามและในปัจจุบันมีคำถามเสมอว่า 1. ภูมิเทวดาและเทวดาที่เป็นสถานที่และตัวตนมีจริงหรือไม่ ? 2. ถ้าไม่มี เพราะเหตุไรจึงปรากฏในคัมภีร์ของทุกศาสนา ? 3. ถ้ามีจริง ภูมิเทวดาและเทวดามีอยู่ในลักษณะใด ? และ 4. ภูมิสวรรค์ ที่เป็นที่ตั้งอยู่ที่ไหน ?

จากการศึกษาข้อมูลที่มีอยู่ในคัมภีร์ในคัมภีร์จกกวาฬที่ปนี และพระไตรปิฎก คัมภีร์โลกศาสตร์ (โลกที่ปกครอง, โลกบัญญัติ, และอนุโลมไตรภูมิพระร่วงด้วย) และวรรณกรรมพุทธศาสนายุคปัจจุบันที่ว่าด้วยเรื่องเทวดา สามารถสรุปความสำคัญได้ว่า เทวดามีอยู่ 2 สถานะ

1. เป็นภพภูมิหนึ่งของเทวดาที่เรียกกันว่า สวรรค์ เป็นที่ของสัตว์ที่เกิดในโอปปาติกะกำเนิด

2. เทวดาคือเป็นภาวะที่แสดงถึงความรู้สึกความคิดทางจิตใจ เกิดดับที่อายตนะ ภูมิเทวดามีจุดมุ่งหมายระดับหนึ่งของผู้ทำความดี โดยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาได้ระดับหนึ่งจนถึงระดับฌาน 4 และอรุณ 4 แต่ไม่ใช่จุดมุ่งหมายสุดท้ายของผู้กระทำความดีในพระพุทธศาสนา ผู้ที่จะได้ไปเกิดเป็นเทวดา หรือไปอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าสวรรค์ สำหรับเสวยผลของกรรมดี ระดับโลกิยะ ผู้ไปเกิดในภูมิเทวดาได้เป็นเทวดาส่วนมากมีความสุขแบบชาวบ้านทั่วไป เสวยสุขที่เจือด้วยความทุกข์คือมีเศษของทุกข์ติดอยู่ ผู้ที่ไปเกิดอยู่ในภูมิเทวดามักเป็นผู้ที่ได้กระทำความดีด้วยการถวายสิ่งของ หรือให้สิ่งของแก่ผู้อื่น หรือมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ประกอบด้วยอินทรีย์ 5 คือ 1) ความเชื่อ 2) ความเพียร (วิริยะ) 3) ความระลึกได้ (สติ) 4) ความตั้งใจมั่น (สมาธิ) 5) ความรอบรู้ (ปัญญา) และหลักธรรมะที่ทำให้เกิดเป็นเทวดา เช่น หลักการทำบุญ, สัมปทา, เทวธรรม, วัตรบพ เป็นต้น

การจำแนกเทวภูมิทั้งหมดในคัมภีร์จกกวาฬที่ปนีดังนี้

9 ภูมิในกามาวจร นอกจากกามาวจรเทพ 6 ชั้น แล้วยังมี วิวระ คือช่องในพื้นที่เป็นช่องว่างของภูเขาสีเนรุ เป็นที่อยู่ของพวกอสูร ภูมิ คือ แผ่นดินอันเป็นที่อยู่ของภูมิเทวดา (เว้นชั้นจตุมหาราชิกาและชั้นดาวดึงส์) และอากาศ คือ ที่อยู่ของอากาศัญญาเทวดา

20 ภูมิในเทวโลก จำแนกเป็น

รูปพรหม 16 จำแนกเป็น 1.) พรหม มหาพรหม 2.) ปริสัชชะ – พรหมปริสัชชะ 3.) บุโรหิต 4.) อาภา – ปริตรตาภา 5.) อปมาณภะ 6.) อาภัสสระ 7.) สุภา – ปริตตสุภา 8.) อัปมาณสุภา 9.) สุภากินหะ 10.) อสัณญะ – อสัณญัสตตะ 11.) เวหัพพะละ 12.) อวิหะ 13.) อตปปะ 14.) สุทัสสะ 15.) สุทัสสี 16.) อกนิฏฐะ.

อรุพพรหม 4 จำแนกเป็น 1.) อากาसानัญญาตนะภูมิ 2.) วิญญานัญญาตนะภูมิ 3.) อากิญจัญญาตนะภูมิ 4.) เนวสัณญานาสัญญาตนะ

นอกจากนี้ยังได้ข้อสรุปจากคัมภีร์จกกวาทปิณีได้ประมวลภูมิทั้งหมด 29 ภูมิ ซึ่งเป็นเรื่องพิศดารมาก ทั้งนี้เพราะผู้รจนาได้รับอิทธิพลโดยตรงจาก คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสส รวมถึงลัทธิอื่นอีกมาก ความพิศดารของเทวดาในคัมภีร์จกกวาทปิณีนี้นั้น จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า ไม่ได้เป็นแนวคิดของผู้รจนาโดยตรง ข้อความเป็นการตัดต่อจากคัมภีร์ต่างๆ เป็นจำนวนมาก

ภูมิเทวดาในคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์โลกศาสตร์ และวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ยุคปัจจุบัน มี 26 ชั้นเหมือนกัน

ภูมิภพจักร 6 ชั้น 1.) จตุมหาราชิกา 2.) ดาวดึงส์ 3.) ยามา 4.) ดุสิต 5.) นิมมานรดี 6.)ปรนิมมิตสวดี **ภูมิชั้นรูปาวจร ปฐมฉาน 3** ชั้น 1.) พรหมปริษฐ์ชะ 2.) พรหมโปรหิตา 3. มหาพรหม **ภูมิชั้นรูปาวจร ทุตติยภูมิ 3** ชั้น 1.) ปริตรตาภา 2.) อัปปมาณาภา 3.) อาภัสสรา **ภูมิชั้นรูปาวจร ตติยฉาน 3** ชั้น 1.) ปริตตสุภา 2.) อัปปมาณสุภา 3.) สุกกิงหา **ภูมิชั้นรูปาวจรจตุตถฉาน 7** ชั้น 1.) เวทปัลล 2.) อสัณญัสถ์ 3.) อวิหา 4.) อตปปา 5.) สุทสสา 6.) สุทสสี 7.) อกนิฐฐา **ภูมิชั้นอรุพาวจร 4** ชั้น 1.) อากา

สาณัญญาตนะ 2.) วิญญานัญญาตนะ 3.) อากิญจัญญาตนะ 4.) เนวสัณญานาสัญญาตนะ
นี่คือภูมิเทวดาที่เป็นสถานที่เป็นดินแดน สำหรับผลกรรมดีเป็นส่วนหนึ่งของหลักคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาถือว่า ภูมิเทวดาในแง่ที่เป็นสถานที่เป็นส่วนหนึ่งของสังสารวัฏ เนื่องจากเป็นสถานที่ที่แต่ละคนผู้เป็นปุถุชนไม่เคยหยั่งประกายชัดด้วยตนเอง จึงมีข้อสงสัย และมีการอภิปรายอย่างกว้างขวางทั้งในอดีตและปัจจุบันว่า “คืออะไร” “มีจริงหรือไม่” “ตั้งอยู่ที่ไหน” ? เราจะได้วิจารณ์ข้อสงสัยนี้ต่อไป

อภิปรายผล

ตามนัยแห่งข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์โลกศาสตร์ และวรรณกรรมพุทธศาสนาปัจจุบันเกือบจะทั้งหมดที่ว่าด้วยเรื่องนรกสวรรค์ เป็นคำตอบได้อย่างดีว่าเทวดามีจริงหรือไม่

เทวดามีจริง กล่าวในแง่ที่เป็นนามธรรม ภูมิเทวดาคือความรู้สึกสบายใจ ถ้ากล่าวในแง่รูปธรรมภูมิของเทวดาคือดินแดนที่สัตว์ผู้ทำบุญไว้ต้องไปเสวยผลของบุญกรรมหลังจากตาย เมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วจะเห็นว่า นรกสวรรค์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งถือเป็น

คัมภีร์ที่สูงสุดในพระพุทธศาสนานั้น เป็นข้อเท็จจริงเชิงวิชาการ ข้อความปรากฏแค่นั้นคือข้อเท็จจริงเพียงแค่นั้น ที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ข้อเท็จจริงเหล่านั้น เป็นเรื่องระหว่างพระพุทธเจ้ากับเทวดา และพระอริยสาวกกับเทวดา หรือบางตอนเป็นเรื่องพระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกก้าวถึงเทวดาแต่เพียงฝ่ายเดียว

สรุปว่า เรื่องทั้งหมดเป็นข้อเท็จจริงในคัมภีร์การที่จะวิจารณ์ข้อเท็จจริงเหล่านั้นว่าเป็นจริงหรือไม่จริงอย่างไร เป็นสิทธิที่จะทำได้ แต่ผลจากการวิจารณ์นั้นอาจจะสนับสนุนข้อเท็จจริงให้เด่นชัดยิ่งขึ้นหรืออาจจะทำให้ข้อเท็จจริงบิดเบือนไปก็ได้ พระพุทธเจ้าถึงตรัสว่า “ดูก่อนอานนท์ กายสุจิริต วจีสุจิริต มโนสุจิริตที่เรากล่าวว่ไม่ควรทำโดยส่วนเดียวนี้ เมื่อผู้ใดทำเข้าพึงหวังโทษต่อไปนี้คือ ตนเองกล่าวโทษตนเองได้ วิญญูชนทั้งหลายใคร่ครวญแล้วย่อมติเตียน กิตติศัพท์อันชั่วร้ายย่อมขจรไป ตายก็หลงพินเพื่อน เมื่อแตกกายทำลายภายหลังมรณะย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก...”

“ดูก่อนอานนท์ กายสุจิริต วจีสุจิริต มโนสุจิริตที่เรากล่าวว่สมควรทำโดยส่วนเดียวนี้ เมื่อผู้ใดทำเข้า ก็พึงหวังคุณต่อไปนี้ คือ ตนเองกล่าวโทษตนไม่ได้ วิญญูชนทั้งหลายใคร่ครวญแล้วย่อมติเตียน กิตติศัพท์อันดีย่อมขจรไป ตายก็ไม่หลงพินเพื่อน เมื่อกายแตกทำลายภายหลังมรณะย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์”

พระพุทธดำรัสนี้ แสดงว่าบุคคลจะต้องไปเกิดภายหลังการตาย ข้อเท็จจริงมีอยู่เพียงเท่านั้น ไม่ได้ตรัสบอกว่านรกอยู่ข้างล่างใต้ดินใหญ่นี้ ภูมิสวรรค์อยู่สูงเหนือพื้นแผ่นดินใหญ่นี้ขึ้นไป การที่พระสิริมังคลาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์จักกวาทปิณีได้กำหนดว่า นรกอยู่ใต้พื้นดิน สวรรค์อยู่สูงเหนือพื้นดิน ย่อมเป็นสิทธิที่จะกำหนดได้ แต่ก็ไม่ได้ตรงกับข้อเท็จจริงในคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระพุทธเจ้าตรัสถึงภูเขาสีเนรุเหมือนกัน แต่ไม่ได้ทรงกำหนดว่า เหมือนภูเขาสีเนรุขึ้นไปเป็นดินแดนสวรรค์ ได้ภูเขาสีเนรุเป็นมหานรก 8 ขุม ดังที่ผู้รจนาคัมภีร์ในยุคต่อมาได้กำหนดไว้ พระพุทธเจ้าเพียงแต่ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เขาสีเนรุ โดยยาว 84,000 โยชน์ โดยกว้าง 84,000 โยชน์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 23 ข้อ 63: 2) ลงในสมุทร 84,000 โยชน์ สูงจากมหาสมุทร 84,000 โยชน์” พระพุทธเจ้าตรัสถึงมหาสมุทรซึ่งใช้เป็นเกณฑ์วัดความสูงของภูเขาสีเนรุนี้ว่าเป็นที่อาศัยอยู่ของสิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ นานาชนิด แต่ไม่ได้ทรงระบุถึงพวกสัตว์นรกเลย ในมหาสมุทรนี้ซึ่งอยู่ภายใต้เขาสีเนรุ เป็นที่พำนักอาศัยของเหล่าสัตว์หลายชนิด “มหาสมุทรเป็นที่พำนักอาศัยของพวกสิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ และสิ่งมีชีวิตในมหาสมุทรนั้นมีดังนี้ คือ ปลาตมิ ปลาตมิงคลาปลาตมิรงคลา พวกอสุร นาค คนธรรพ์ แม้ที่มีร่างกาย

ประมาณ 100 โยชน์, 200 โยชน์, 300 โยชน์, 400 โยชน์”

แนวคิดเรื่องเวทดา นักเนื่องในแนวคิดต้องห้าม (อจินไตย) สำหรับมนุษย์ปุถุชนผู้ไม่ได้ ตาทิพย์ (ทิพพจักขุ) พระอริยบุคคลผู้ได้อิณฺญาและฌานสมาบัติ ท่านคิด พุด ทำสิ่งใด ท่าน คงไม่เคยหวังที่จะให้บุคคลอื่นคิด พุด ทำตามอย่างท่านหรือวิจารณ์เรื่องที่ท่านแสดงกิริยาออก ไปว่าจริงหรือไม่จริงอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงปรามภิกษุทั้งหลายไม่ให้คิดเรื่องเหล่านี้ (พระ ไตรปิฎกชาฎาไทย เล่ม 21 ข้อ 2166-2173: 93) คือ 1. พุทธวิสัย เรื่องพระพุทธเจ้าทั้งหลาย 2. ฌานวิสัย เรื่องของท่านผู้ได้ฌาน 3. กัมมวิบาก เรื่องของกรรม 4. โลกจินดา แนวคิดเรื่องโลก

เพราะเรื่องเหล่านี้มีความซับซ้อน ผู้ที่พยายามคิดเรื่องเหล่านี้ ย่อมจะได้รับความ ลำบากมากอาจทำให้เป็นบ้าได้ นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการอภิปรายถกเถียงกันอย่างไม่รู้จบ สิ้น จากการศึกษาเนื้อหาในคัมภีร์ในยุคปัจจุบัน ดูเหมือนว่าจะไม่ได้คำนึงถึงข้อที่พระพุทธเจ้า ปรามไว้ในครั้งพุทธกาลเท่าใดนัก เพราะมีการอธิบายความเรื่องสวรรค์และเรื่องราวเกี่ยวกับโลก อย่างพิสดารทั้งโดยการพรรณนาด้วยอักษรและการแสดงภาพเขียนให้เห็น อย่างชัดเจน เป็น ลักษณะแห่งวรรณคดีที่แต่ขึ้นเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินและโศกสลดของผู้ศึกษา ไม่ใช่ ข้อเท็จจริงทางศาสนา ตามความเป็นจริงแล้ว ในคัมภีร์พระไตรปิฎก พระสูตร ที่พรรณนา ถึงเรื่องเวทดาอย่างพิสดารมีอยู่น้อยมาก (พระไตรปิฎกชาฎาไทย เล่ม 14 ข้อ 467: 481) แต่ เนื้อหาในพระสูตรเหล่านี้ที่ว่าด้วยเรื่องเวทดา มีการพรรณนาอย่างเลิศล้ำ ทำให้ผู้รจนาคัมภีร์ ในยุคต่อมารับเอาแนวคิดเหล่านี้มาขยายความต่อ โดยใช้สำนวนภาษาที่มีลักษณะเป็นวรรณคดี

พุทธปรัชญา เป็นหลักสัจธรรมสากลที่ครอบคลุมสัจธรรมทั้งหมด คัมภีร์พระไตร ปิฎกเป็นคัมภีร์แม่บทที่บรรจุเนื้อหาของพุทธปรัชญาทั้งหมด การวิเคราะห์วิจารณ์พุทธปรัชญา ด้วยจุดประสงค์ที่จะขยายความทฤษฎีเดิมหรือสร้างทฤษฎีใหม่ขึ้นมา ถือว่าเป็นทฤษฎีระดับ อัตตโนทฤษฎี หรือ อัตตโนมัตติ ถ้าสมเหตุสมผล ย่อมนับเนื่องในพุทธปรัชญาดั้งเดิมได้ พุทธ ปรัชญาดั้งเดิมขยายความเพิ่มเติมจัดเป็นข้อเท็จจริงระดับอัตตโนมัตติ

นักปรัชญาทุกสาขาย่อมมีทัศนะว่า ความเชื่อและไม่เชื่อเรื่องใดๆย่อมขึ้นอยู่กับ ภูมิปัญญา บริบทของสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละบุคคล แต่ข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ใน ภัฏฐนิกายนั้นเป็นการศึกษาในเชิงวิชาการ แม้แต่เรื่องที่ถูกระบุว่าเป็นมิจฉาทฤษฎีก็ยังมี เป็น เรื่องที่ควรศึกษาตาม เพื่อจะได้รู้ว่าเป็นมิจฉาทฤษฎีอย่างไร เพราะเหตุไรจึงเป็นมิจฉาทฤษฎีแต่มี หมายและวิธีการของนักปรัชญาที่ว่านี่คือข้อจำกัดอยู่คือเมื่อผ่านการศึกษาแล้วย่อมมีโอกาส พลาดตกไปบ้าง “ทิฎฐุปาทาน” ได้ง่าย ผู้ที่ผ่านการศึกษามากมักจะยึดถือนั่นในทฤษฎีเกิน ไป จนเกิดเป็นความสำคัญตน ไม่ยอมรับคำสอนของผู้อื่นโดยดี ความรู้ตามคัมภีร์อย่างเดียว

ไม่สามารถจะทำให้พ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏได้ พระพุทธเจ้าเปรียบบุคคลผู้ศึกษาผู้ศึกษาคัมภีร์อย่างเดียวโดยไม่หมั่นฝึกอบรมจิตของตนว่า “เป็นเหมือนใบลานเปล่า” โดยเคยตรัสเรียกพระภิกษุผู้ทรงพระไตรปิฎกรูปหนึ่ง ชื่อโปลฐะว่า “มาเถิดคุณใบลานเปล่า.นั่นเถิดคุณใบลานเปล่า, ไปเถิดคุณใบลานเปล่า, คุณใบลานเปล่าไปแล้ว” ที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกพระภิกษุรูปนั้นว่า “ใบลานเปล่า” เพราะฉะนั้นการจะพิสูจน์เรื่องเทวดาในเชิงของเท็จจริงเชิงปริยัติให้ประจักษ์

ชัด จึงต้องศึกษา (เน้นปรีชา)และลงมือปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 (เน้นปฏิบัติ) เพื่อให้บรรลุถึงมรรค ผล นิพพาน เป็นผู้หมดกิเลสมีความบริสุทธิ์ทางกาย วาจาและใจ มีศักยภาพเพียงพอที่จะรู้เป็นสิ่งที่อยู่เหนือสามัญสำนึกของมนุษย์ปุถุชนได้

บรรณานุกรม

ประจักษ์ ประภาพิทยากร. (2529). **เทวดานุกรมในวรรณคดี**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์ 860-862 วังบูรพา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2544). **เรื่องเหนือสามัญวิสัย อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมดา.

พระสิริมงคลอาจารย์. (2523). **จกกวาทิปปิ. หอสมุดแห่งชาติตรวจชำระเรียบเรียง**. กรุงเทพมหานคร: เซ็นทรัลเอนกเพรสการพิมพ์.

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิณฺจโน (ทับทิมเทศ). (2539). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาใน **พระพุทศาสนาเถรวาท**”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสมจินต์สมมาปญฺโญ (วันจันทร์). (2551). “**นรกและสวรรค์ในพระพุทศาสนาเถรวาท**”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาพิสิฐวิสิฐฐปญฺโญ (สีบนิสัย). (2551). “**การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในเทวดาสังยุต**”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2532). **พระธรรมปัทมฐกถา แปล ภาค 7**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วิธาน สุชีวกุปต์. (2546). **อภิปรัชญา Metaphysics py 434**. คณะมนุษยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : มหาลัยรามคำแหง, อ. สายสุวรรณ. (2533). **เทวดาฝรั่งกรีก-โรมัน**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา.